

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת
מטות-מסעי
כ"ט תמוז תשפ"א

מגלינא א"ל איתשלי אשבועתא [א"ל מתשלין אשבועתא] אמרי ליה אין אמר להו [האם צריך להשאל על השבועה] בפניו או אפילו שלא בפניו אמרי ליה בפניו אמר להון ואתון מאי עבדיתון מאי טעמא לא אמריתון לצדקיהו [שהתרת השבועה צריכה לעשות בפני ?] מיד (איכה ב, י) ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון אמר רבי יצחק ששמטו כרים מתחתיהם.

כותב הר"ן (נדרים סה, א):

והיכא דהוי בפניו ובעל כרחו של חברו - פשיטא דמתירין בנדר שאינו להנאתו של חברו אבל בנדר שהוא להנאתו ודאי אין מתירין לו אלא מדעתו וכן כתב ר"ת ז"ל מיהו היכא שהתירוהו שלא מדעתו אי שרי נדרו או לא צריכא עיונא דבפרק השולח משמע דדיעבד הותר הנדר דאמרין התם (גיטין לה, ב) גבי התקין ר"ג שתהא נודרת ליתומים וכו' ל"ש אלא שלא נשאת ופרכינן וליחוש דלמא אזלא לגבי חכם ושרי לה ואי דיעבד נמי לא מהני כי אזלא גבי חכם מאי הוי דהא נדר אלמנה להנאת יתומים הוא אלא ש"מ דאפילו להנאת חברו כל שהתירוהו בדיעבד מותר וה"נ מדשרו ליה סנהדרין לצדקיהו ואי אפילו בדיעבד אינו מותר היכי הוי שרי ליה לצדקיהו לגלויי מילתא משמע דיעבד שרי וכ"ת אכתי קשיא דנהי דדיעבד שרי לכתחלה מיהו אסור והיכי שרו ליה סנהדרין לצדקיהו איכא למימר דלדבר מצוה מתירין וצדקיהו הוה מצטער ביותר כשלא היה יכול לגלות ומתבטל ע"י כך ממלאכת שמים וגם מצות המלך שמצוה עליהם להתירו מצוה היא עליהם לקיים וכך תרצו בתוספות ומ"מ משמע דדיעבד מותר דאי לא מאי אהני ליה לצדקיהו מאי דשרו ליה וכדמוכח נמי ההוא דגיטין, ואחרים אמרו שאין אלו ראיות דלעולם אפילו דיעבד אינו מותר שהרי הכתוב צווח בצדקיהו ומענישו בדבר כדכתיב וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלקים וכן כתב הראב"ד ז"ל וצא וראה מה עלתה בו ובסנהדרין וההיא דגיטין נמי לאו ראייה היא דנדר אלמנה מכיון שנדרה ליתומים מה תועלת יש לתינוקות באיסור פירותיה ועוד דהכי קאמרין דלמא אזלא לגבי חכם ושרי לה ותחשוב להיות מותרת ויתבאר הדבר במסכת גיטין בס"ד.

כותב הרשב"א (גיטין לה, ב):

ויש מקשים עוד היכי חיישינן דלמא מפר לה חכם ודלמא מפר לה בעל והא קיי"ל דהנודר לחברו אין מתירין לו אלא בפניו וכדאיתא בנדרים פ' ר' אליעזר במדין נדרת לך והתר נדרך במדין, ויש מתרצין דהיינו דוקא לכתחלה דאין מתירין אלא בפניו אבל בדיעבד אם התירוהו מותר, ותדע מדסמך צדקיהו על מה שהתירו לו סנהדרין גדולה שלא בפניו נבוכדנצר כדאיתא בנדרים וכטעמא דפרישו בירושלמי דמה שאין מתירין אלא בפניו מפני הבושה ומפני החשד וא"כ לכתחלה צריך אבל בדיעבד מותר זו היא דעת ר"ת ז"ל, והראב"ד ז"ל השיב עליו מדאמרין בנדרים גבי צדקיהו שהתירו לו שלא בפניו נבוכדנצר דהיינו דכתיב אם לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר הפר ונתתיו בראשו ואם בדיעבד מותר הרי לא בזה ולא הפר, והם שהתירו לו פשעו, וי"ל דכיון שיש חילול השם הוא והם פשעו.

כתוב בבן יהוידע (הבן איש חי):

מאי טעמא לא אמריתון לצדקיהו? קשא איך טעו והתירו לצדקיהו בלא רשות נבוכדנצר? גם צדקיהו במה טעה בדבר זה לעשות התרה שלא

כאלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדרים ונדרתיכם לעלתיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם: (כט, לט)

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה':

איש כי ידר נדר לה' או השבע שבעה לאסר אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה: (ל, ב-ג)

שואל הרשב"ם (ל, ב):

וידבר משה אל ראשי המטות - נשאלתי באניוב בכרך לושדון לפי הפשט היכן מצינו שום פרשה שמתחלת כן? שלא נאמר למעלה וידבר ה' אל משה לאמר איש כי ידר וגו', והיאך מתחלת הפרשה בדבורו של משה שאין מפורש לו מפי הגבורה?

וזה תשובתי, למעלה כתיב אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדרים ונדרתיכם, שאתם צריכין להביא באחד משלש רגלים משום בל תאחר כמפורש במסכת ראש השנה. הלך משה ודבר אל ראשי המטות, שהם שופטים, להורות לישראל הילכות נדרים, ואמר להם: ה' צוה לי שיקרבו נדריהם ונדרותם ברגל פן יאחרו נדריהם, לפיכך איש כי ידר נדר לה', קרבן, או השבע שבועה לענות נפשו.

וכן כותב הרמב"ן:

ובאה הפרשה הזאת בכאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד מנדרים ונדרותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם (לעיל כט, לט) אמר עוד מלבד אלה הנדרים הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט וככל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעשות כל אשר אסר על נפשו ובכולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו.

מוסיף בעל הטורים:

ראשי המטות. סמך ראשי המטות לנדרים ונדרות דכתיב לעיל לבד מנדרים ונדרותיכם לומר לך שראשי המטות כופין להביא הנדרים והנדרות כדאמרין אזהרה לב"ד שיעשוך. וכן רגלים על פי ראשי המטות נקבעים ועוד כשישראל בצרה ראשיהם נודרין כמו ביפתח. וכן שרי האלפים ונקרב את קרבן ה':

ובזה מובן למה מוזכר נדרים בפרשת מטות. ואפשר לעשות עוד קשר עם תקופת בין המצרים.

מובא במסכת נדרים (סה, א):

תניא המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו מנה"מ אמר רב נחמן דכתיב (שמות ד, יט) ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים אמר לו במדין נדרת לך והתר נדרך במדין דכתיב (שמות ב, כא) ויואל משה אין אלה אלא שבועה דכתיב (יחזקאל יז, יג) ויבא אתו באלה (דברי הימים ב לו, יג) וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלקים (חיים) מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו לנבוכד נצר דהוה קאכיל ארנבא חיה א"ל אישתבע לי דלא מגלית עילוי ולא תיפוק מילתא אישתבע לסוף הוה קא מצטער צדקיהו בגופיה איתשיל אשבועתיה [נשאל צדקיהו על שבועתו לנבוכדנצר לפני הסנהדרין] ואמר [ופירסם את המעשה].

שמע נבוכד נצר דקא מבזין ליה שלח ואייתי סנהדרין וצדקיהו אמר להון חזיתון מאי קא עביד צדקיהו לאו הכי אישתבע בשמא דשמיא דלא

ברשות? ונראה לי כי הרשות צריך דוקא בהיכא דהנשבע קבל הנאה מן המשביע וצדקיהו לא קבל הנאה מן נבוכדנצר ורק קבל הנאה של כבוד כי היה מכבדו ליכנס אצלו שלא ברשות ולכך נכנס פתאום וראהו אוכל ארנבת חיה ואם לא היה נשבע לו היה מבטל ממנו הכבוד הזה שגם הוא לא היה נכנס אלא ברשות ואז אינו חושש פן יאמר עליו שראהו אוכל ארנבת חיה כי לא היה נאמן על דבר זה כי יאמרו ודאי לא היה אוכל בפניך ואיך ידעת? דהא גם אנחנו לא ראינו זה! אמנם כיון שנשבע שלא יגלה אז הניח לו הכבוד הזה שיוכל ליכנס שלא ברשות. וצדקיהו לא חשב הנאה זו של הכבוד הנאה ולכן אמר לחכמים אני נשבעתי על דבר אחד לנבוכדנצר ולא קבלתי הנאה ממנו ולכן רוצה אני להתיר השבועה והתירו לו. אך נבוכדנצר האשים אותם למה לא חקרתם היטב מצדקיהו מה היה הדבר הזה שאז הייתם מרגישים כי הוא קבל הנאה ממני על זאת שנשאר לו הכבוד ההוא שיוכל ליכנס בלא רשות ואז לא הייתם מתירים לו.

ומה שאמר ששטמו כרים מתחיתם רמז להם בזה בכח השר שלו שהם זלזלו בנדרים ושבועות דכתיב בהו למה יקח משכבך מתחתך (משלי כב, כז) דעתה הוא רוצה להרגם שאז יהיה מושבם בקבר על העפר. ברם צריך להבין למה הקפיד נבוכדנצר הרשע על זלוול כבוד שהיה לו בדבר זה שגילה עליו שהיה אוכל ארנבת חיה? אם בשביל שנראה בזה אכזריות הנאה הוא היה אוכל להדיא כל יום מבשר חירם מלך צור אחר שהורידו שחותך מבשרו בעודו חי ומטבלו במלח ואוכלו.

ויש לומר דכל אכזריות שעושה בתורת דין ומשפט לייסר הפושעים אין זלוול לו כי אומר כך ראוי למלך שכמותו להטיל אימה גדולה על הפושעים באכזריות שעושה להם אך בדבר זה שאין בו דין ומשפט והוא עושה אכזריות לבעלי חיים לאכול בשרם בעודם חיים ואין לו הנאה מזה ודאי הוא מורה על רוע לב שהוא רק רע ואכזר קשה.

אותו סיפור מובא עם יותר פרטים במדרש איכה רבתי (ב, יד):

ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, אמר רבי אלעזר אל תהי פרשת נדרים קלה בעיניך, שעל ידי פרשת נדרים נהרגו סנהדרי גדולה של צדקיהו. לפי כשגלו יכניה מנהו המלך נבוכדנצר על חמשה מלכים, הדא הוא דכתיב (ירמיה כז, ג): ושלתחם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלים אל צדקיהו מלך יהודה, והוה עלייל ונפיק בלי רשו, יומא חד עלייל לגביה ואשכחיה דתליש בשר ארנבא ואכיל כשהוא חי, אמר ליה אישתבע לי דלית את מפרסם לי, ואישתבע ליה.

ובמה השביעו, רבי יוסי ברבי חנינא אמר במזבח הפנימי. והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו ואמרי ליה לא יאיא ליה מלכותא לנבוכדנצר אלא לך יאיא מלכותא דאת מזרעו של דוד, אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ואמר אנא חמיתיה דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל, שלחון מיד ואמרן ליה למלכא ההוא יהודא דהוה עלייל ונפיק בלי רשו קדמך אמר לן אנא חמיתיה לנבוכדנצר דהוה תליש בשר ארנבא ואכיל, הדא הוא דכתיב (מלכים ב כד, כ): וימרד צדקיהו במלך בבל.

מיד בא וישב בדפני של אנטוכיא, ויצאו סנהדרי גדולה לקראתו, כיון שראה אותם שהם כלם בני אדם של צורה, גזר והוציאו להם קתדראות והושיבו, אמר להם דרשו לי את התורה, מיד היו קורין פרשה ופרשה ומתרגמין אותה לפני, וכיון שהגיעו לפרשת נדרים (במדבר ל, ג): איש כי ידר נדר, אמר להון אי בעי למהדר ביה, יכיל או לאו, אמרו לו ילך אצל חכם ומתיר לו את נדרו. אמר להם דומה אני שאתם התרתם לצדקיהו השבועה שנשבע לי, מיד גזר והורידן לארץ, הדא הוא דכתיב: ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. העלו עפר, התחילו מזכירין זכותו של אברהם, דכתיב (בראשית יח, כז): ואנכי עפר ואפר. חגרו שקים, התחילו מזכירין זכותו של יעקב, דכתיב (בראשית לז, לד): וישם שק במתניו.

מה עשו להם קשרו שערן בונבי סוסיהם והיו מריצין אותם מירושלים ועד לוד, הדא הוא דכתיב (איכה ב, ז): הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלים.

מפרש השלי"ה הקדוש על המדרש הזה (עשרת הדברות, מסכת תענית, תורה אור ב', דרוש לפרשת מטות):

ועתה אפרש ארי כנגד ארי, הקליפה דוגמת הפרי, על כן היא תיקונו. הנה חורבן הארץ היה ע"י נבוכדנצר והוא גילה ערות הארץ, ומכח עריות קאה הארץ יושביה בסוד גדול שפירשתי במקום אחר, דוב אורב הוא לי ארי במסתרם, כענין מה שכתב בקול בוכים כי הנני מקים רעה (מתוך) ביתך (ש"ב יב, יא) נתקיים בנבוכדנצר שבא מזרע דוד הנקרא ארי, דהיינו כששכב שלמה אצל מלכת שבא נתעברה, ומזה הזרע יצא נבוכדנצר. וירמיה גילגול נשמה של שלמה. [...]

וקשר שערות ראשם בסוס, כבר כתבתי ארי נגד ארי, דוד הוא ארי, ונבוכדנצר בא משלמה ממלכת שבא. וג' ציונים במלך, (דברים יז, טז-יז) לא ירבה נשים, לא ירבה סוסים, וכסף וזהב לא ירבה. דוד המלך קיים הכל, חזי מה עביד באבישג. סוס, אמרו רו"ל (סוכה כו, ב) היה ישן ס' נשמי כשינת הסוס כדי שלא לטעום טעם מיתה, ושהשינה חלק ס' ממיתה, והיה כסוס רץ לעבודת קונו, אף בעת שינה היה בו דביקות קונו למהר לעבודת קונו. וכסף וזהב הכין הרבה לעבודת קונו לבנין בית המקדש. ושלמה כשעבר, אז יצא נבוכדנצר ממלכת שבא, מדן נשמע נחרת סוסיו, וממונן של ישראל חביב עליו כמרקחת כדאיתא בפתיחתא דאיכה רבתי. דוד המלך אמר (תהלים כח, ח) אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נוכיר. והנה כתיב (עמוס ה, ב) נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל. ונפלה כמו (איכה ה, טז) נפלה עטרת ראשינו אלו הסנהדרין. כתיב בעובדא דהכא (שם ב, ז) ישבו לארץ [ידמו] זקני בת ציון וגו' בתולת ירושלים, וכן בהאי קרא דנפלה כתיב בתולת, זה בא מתגבורת נבוכדנצר. ובמקום ב"ת ציון, ב"ת בבל השודדה. אבל דוד המלך רמז (תהלים קמח, יד) סומך ה' לכל הנופלים, סומ"ך בגימטריא סוס, ועל דרך דכתיב (שם כ, ט) המה כרעו ונפלו ואנחנו כו'. ובעונותינו הרבים, כשגבר נבוכדנצר נקשרו בונבות הסוס והיו מזכירין זכות אברהם וזכות יעקב, כי להם נתפרסם ענין שעבוד מלכות על דרך בשורה טובה להנצחיות.

ויצו נבוכדנצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן רב טבחים לאמר:

קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמו: (ירמיה לט, יא-יב)

החיד"א כותב בחומת אנך:

ויצו נבוכדנצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן וכו' קחנו ועיניך שים עליו וכו'. לפי פשוטו הטעם שירמיהו נתנבא עליו כמה נבואות שיכבוש ירושלם וישרוף אותה ובית המקדש ולכן ציוה עליו מאד שיעשו לו רצונו. ולפי מדרשו אפשר במה שמצאתי במדרש איכה כ"י שירמיה ונבוכדנצר בנערותם היו מטיילים יחד כשנבוכדנצר היה עני והיה לו אהבה לנבוכדנצר עם ירמיה מנעוריו. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש שכתבו ז"ל דשלמה הע"ה גייר מלכת שבא ובא אליה וילדה בת ומזרע הבת היה נבוכדנצר וירמיהו הע"ה היה גלגול שלמה הע"ה ומשום הכי נבוכדנצר אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי והיה מכבד לירמיהו ע"ה כי הוא בא משלמה וירמיהו הע"ה הוא שלמה ע"ה והכל מפלאות תמים דעים.

לסיום, נביא דברי הילקוט שמעוני (ס' רנ"ט):

אשר היה דבר ה' אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה וגו' עד תוך עשתי עשרה שנה וגו', אמר רב עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל, עלה אריה זה נבוכדנצר דכתיב (ירמיה ד, ז) עלה אריה מסבכו, במזל אריה [חודש אב], עד גלות ירושלים בחדש החמישי (ירמיה א, ג), והחריב אריאל [בית המקדש], הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיה כט, א).

על מנת שיבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל. יבא אריה זה הקב"ה דכתיב ביה (עמוס ג, ח) אריה שאג מי לא יירא, במזל אריה, והפכתי אכלם לששון (ירמיה לא, יב), ויבנה אריאל, בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז, ב).

ויהי בימי יהויקים ויהי בימי צרה (כתוב ברמז תקצ"ו).